

MONIKA ADAMCZYK-GARBOWSKA

ur. 1956; Lublin

Miejsce i czas wydarzeń	Lublin, współczesność
Słowa kluczowe	Grzesiak, Zofia (1914-2004), twórczość Zofii Grzesiak, problematyka twórczości Zofii Grzesiak, Strykowski, Julian (1905-1996), kreacje literackie

Charakterystyka twórczości Zofii Grzesiak

W twórczości Zofii Grzesiak można wyróżnić literaturę wspomnieniową, w której bezpośrednio pisze o sobie czy swoim mężu. Z kolei w wielu innych tekstach tworzy bohaterki, które są jej alter ego. Najczęściej akcja rozgrywa się właśnie przed wojną, w ortodoksyjnej, dość ubogiej rodzinie żydowskiej; święta, różne choroby, kwestia relacji między kobietami czy dziewczynami a chłopcami i kwestia posagu czy aranżowanych małżeństw, to jest jeden z jej najczęstszych tematów. Z drugiej strony jest tam cały cykl powieści pod roboczym tytułem „Pajka”, gdzie z kolei bohaterką jest Ukraińska dziewczyna. Powieść opisuje jej różne problemy życiowe, miłosne. Jest to na pewno oparte na wspomnieniach osób, które Zofia Grzesiak знаła w tym wielokulturowym środowisku, ale jest to kreacja literacka. Teksty te mają wartość dokumentalną, bo w bardzo szczegółowy sposób opisują różne zwyczaje, życie rodzinne na Kresach. Są one interesujące również pod względem językowym, dlatego że jest to taka niezwykła, właściwie to nieświadoma, spontaniczna stylizacja polsko-jidyszowa. Julian Strykowski, który wywodził się do pewnego stopnia z podobnej rodziny co Zofia Grzesiak, ale otrzymał gruntowne wykształcenie, świadomie wybrał język polski. Zresztą wahał się między polskim a hebrajskim, nie myślał nigdy żeby pisać w języku jidisz, miał raczej ambiwalentny stosunek do niego, jako języka niższego, gorszego w porównaniu do polskiego czy hebrajskiego i kiedy zaczął pisać po polsku, to wrócił do języka jidisz, ale używając go do świadomej stylizacji (co czasami nawet niektórzy krytycy mu zarzucali, że kiedy w „Głosach w ciemności” tworzy kalki z języka jidisz to jest to na pograniczu parodii). Pani Zofia natomiast robiła to nieświadomie. Można powiedzieć, że ten tekst jest w pewnym stopniu dwujęzyczny. Dominuje tutaj język polski, ale słyszy się tę składnię [jidyszową]. Prowadząc wykład z literatury żydowskiej czy też konwersatorium „Literatura żydowska jako zjawisko wielojęzyczne”, zawsze daję studentom do poczytania i analizy pierwszy opublikowany w „Więzi” tekst Pani Zofii pt. „Stan

małżeński”. To jest świetne opowiadanie o dotyczące posagu i zaaranżowanego małżeństwa. Proszę studentów, którzy już znają trochę jidisz, żeby znaleźli te jidyszizmy i bez trudu znajdują, bo widzą, że w naturalny sposób po polsku by się tak nie powiedziało. Ktoś mógłby pomyśleć, że to jest jakaś imitacja Strykowskiego czy Bashevisa Singera, a ona [po prostu] w ten sposób pisała, także pod względem językowym, filologicznym . Dlatego właśnie starałam się językoznawców zainteresować jej prozą.

W jej prozie widać też poczucie humoru, dystans i rys ironii. Mogła pisać i ubolewać nad losem bohaterki, która koniecznie chce wyjść za mąż. W rodzinach żydowskich była presja do zawierania małżeństw. W końcu wychodzi za mąż, ale okazuje się, że ten stan nie jest tak błogi, jak sobie myślała. Wychodzi za takiego przysłowiowego „Szlemiela”, nieudacznika. Twórczość Pani Zofii Grzesiak jest osadzona w judaizmie, w cyklu świąt. Można porównać jej powieści rzeki i powieści wspomnieniowe z twórczością Singera czy Szlomo Asza, gdzie właśnie ten cykl roczny świąt jest bardzo widoczny.

Jest tam również bardzo ciekawy obraz sztetla, małego miasteczka. Zwykle Żydzi wiejscy byli w mniejszym stopniu przedstawiani zarówno w literaturze polskiej jak i jidisz. W prozie Zofii Grzesiak występują też charakterystyczne postaci, typy, na przykład właśnie Szlemiel-nieudacznik. Widoczny jest też cień Zagłady, który nad tym wszystkim wisi oraz humor przez łzy. To właśnie widać w opowiadaniu „Stan małżeński”. Z jednej strony można się cieszyć, a z drugiej płakać. Charakterystyczny jest też motyw wędrówki, podróży oraz wyjście w stronę innych kultury. Nie jest to literatura żydowska, która ogranicza się tylko do bohaterów żydowskich. Świetnym przykładem jest ta „Pajka” - powieść o ukraińskiej dziewczynie. Nie ma wielu takich przypadków, żeby żydowscy pisarze stworzyli taki pełny portret bohaterki ukraińskiej. Zofia Grzesiak była bardzo przywiązana do „Pajki”, chociaż nie jest to powieść autobiograficzna. Jej bohaterki są kobietami z krwi i kości, pełnymi pasji. Gdyby były w innych warunkach ich życie mogło by się inaczej potoczyć., a nie tkwić w okowach tradycji czy biedy. Z tego też powodu starałam się zainteresować jej twórczością pismo Lilith [*Lilith feminist history journal*] w Nowym Yorku, bo to było pismo feministyczne.

Data i miejsce nagrania	2014-05-07, Lublin
Rozmawiał/a	Maciej Tuora
Redakcja	Bartosz Gajdzik
Prawa	Copyright © Ośrodek "Brama Grodzka - Teatr NN"